

UNIVERSITETSREFORMEN OCH ÅTTONDE HUVUDTITELN

Av professor TORVALD HÖJER

DEN STORA universitetsreformen har nu fortskridit under åtskilliga år och dess resultat bli alltmera gripbara. En mycket stark intensifiering av den elementära undervisningen har skett inom de fakulteter, där de fria studierna tidigare dominerade. Till följd härav och tack vare den nyinförda s. k. automatiken har antalet lärartjänster mycket starkt ökat på det lägre planet: universitetslektorat samt assistent- och amanuensbefattningar ha tillkommit snart sagt på löpande band. På det högre planet ha talrika förtjänta medicinare och naturvetenskapsmän befordrats till nyinrättade fasta eller personliga professurer och laboratorstjänster. Stipendierna för högre studier ha starkt utökats. Vad som anses återstå, tycks egentligen vara att för själva den administrativa organisationens del draga konsekvenserna av denna utveckling. En riktning därvidlag uppges vara att övervandla kanslern från universitetens förtroendemän till de politiska myndigheternas och departementspersonalens.

Mycket, kanske det mesta, av vad

som sålunda hittills skett, är otvivelaktigt av godo och länder statsrådet Edenman till stor heder. Det kan inte förnekas, att de fria fakulteternas tidigare studiegång var behäftad med mycket allvarliga svagheter, att den lägre lärarpersonalen var alldeles otillräcklig eller att den medicinska och naturvetenskapliga forskningen behövde en stark tillförsel av pengar och tjänster, om Sverige ej skulle allvarligt sacka efter i den internationella vetenskapliga utvecklingen. Trots detta torde på många håll kritiken mot vissa drag i det nya systemet snarast ha tilltagit, allteftersom verkningarna och karaktären av förändringen kommit att framstå klarare. Åtskilliga befara i själva verket en betänklig snedvridning av vårt akademiska liv, om inte korrigerande åtgärder bli vidtagna i tid.

Det är, förefaller det, framför allt tre förhållanden, som framkallat tilltagande kritik och oro. Ett är överhandtagandet inom åtskilliga ämnen av en elementär och osjälvständig undervisning av, populärt uttryckt, ren korvstoppningstyp. Ett annat är försummandet att in-

rätta ett rimligt antal tjänster på de högsta nivåerna inom vissa fakulteter. Ett tredje slutligen, som direkt sammanhänger med det sist nämnda, är den allt tydligare tendensen att tillbakasätta humanistisk forskning och högre undervisning i jämförelse med natur- och samhällsvetenskaperna.

Beträffande det förstnämnda missförhållandet förefalla fakta ganska klara. Det kan inte vara någon tvekan om att det äldre systemet på ett ofta alldeles fatalt sätt åtminstone inom många humanistiska ämnen lämnade studenterna utan nödig handledning vid inlärandet av själva studiekurserna och att man alldeles särskilt förbisåg de i många fall mycket allvarliga svårigheterna vid övergången från gymnasiets bundna studieform till universitetets fria. Den undervisning, som gavs, var alltför ofta endast lämpad för långt mera försikkomna ämnessvenner — som rätt sällan besökte den. Reaktionen mot dessa missförhållanden har emellertid nu i många fall gått alldeles för långt. Man försöker täcka hela eller nästan hela studiekursen för två betyg i ämbetsexamen med elementär undervisning. Men då man samtidigt dels måste benhårt hålla på den för åtskilliga ämnen ganska absurda normen »två betyg på två terminer», dels är bunden av den av statsmakterna stipulerade, alldeles för snävt beräknade kostnadsramen pr student, blir konsekvensen, att det antal undervisningstimmar, som

i verkligheten står till förfogande för att täcka ett så stort kunskapsområde, är alldeles på tok för litet. Rent groteska exempel skulle kunna anföras från t. ex. ämnet historia på vad som förutsätts kunna medhinnas på en kurs om fattiga aderton eller tjugo timmar. Följden kan, även med goda lärarkrafter och den bästa vilja i världen, endast bli en skrämmande ytlighet, ägnad att inge de bättre, av ämnet verkligt intresserade studenterna en uppriktig och berättigad olust.

Överhuvudtaget förefaller systemet i sin nuvarande utformning ensidigt inriktat på att à tout prix hjälpa fram de svagare numren — och de bli av åtskilliga skäl allt flera — till en minimiexamen, medan rätt ringa uppmärksamhet ägnas åt den bättre delens intresse av en mera kvalificerad undervisning. Jag kan för egen del endast med den djupaste olust tänka på hur historiestudiet på många av våra gymnasier måste komma att te sig om ett eller annat årtionde, när det, inom ett allt trängre antal veckotimmar och utan realskolans kunskaper att falla tillbaka på, skall ledas av lärare, vilka efter det nu gällande systemets blygsamma krav lyckats förvärva sig ett knappt Med beröm godkänd.

De botemedel, som här behövas, synas dock ligga rätt nära till hands: Antingen bör åtminstone i vissa ämnen normalstudietiden för två betyg höjas till tre terminer eller också tre betyg krävas för all

befogenhet att undervisa på gymnasiet. Kostnadsramen pr student måste vidgas, så att antalet undervisningstimmar kan bringas i något så när rimlig relation till det stoff, som skall behandlas. Åtminstone i några ämnen borde man kunna avstå från att täcka hela studiekursen med undervisning och inskränka den elementära kursverksamheten till att dels ge en effektiv hjälp med initialsvårigheterna i ämnet, dels behandla de svårare ämnesdelar som kunna förmodas vara särskilt besvärliga vid fria studier. Om en rimlig nivå skall kunna upprätthållas, måste man också acceptera nödvändigheten av att kugga ut de svagaste och mer än nu sker lämpa undervisningen efter de övrigas förutsättningar och intressen.

Fakta ligga klara även i fråga om den andra klagopunkten. Som redan sagts, har ett mycket stort antal lägre tjänster upprättats i såväl den humanistiska som den matematisk-naturvetenskapliga fakulteten. Medan antalet professorer och laboraturer på medicinskt och naturvetenskapligt håll är i snabbt och ständigt stigande, har däremot ingenting eller nästan ingenting motsvarande gjorts beträffande de egentliga vetenskapliga tjänsterna vid våra humanistiska och teologiska fakulteter. Tag såsom exempel docenturerna i årets statsverksproposition. I Uppsala hade kanslern under direkt hänvisning till universitetsutredningens förslag begärt tio sådana tjänster för de båda

humanistiska sektionerna, i Lund tre, i Stockholm tio och i Göteborg sex. Av detta har i budgeten godtagits *en*, säger och skriver *en*, docentur vid varterdera universitetet, i samtliga fyra fall med företräde för de samhällsvetenskapliga ämnena. Det bör då märkas, att denna sistnämnda, av våra styrande gärna och ymnigt ihågkomna, något godtyckligt avgränsade ämnesgrupp i varje fall i Stockholm sällan varit i stånd att besätta de docenturer, som den redan förfogar över. Övriga humanistdocenter i huvudstaden ha i själva verket hittills i ej ringa utsträckning levat på smulorna från den rike samhällsvetenskapsmannens bord. Den enda nya docenturen går likväl inte till den stora ämnesgrupp, där brist föreligger, utan till den, som ej ännu har lyckats fylla den redan förefintliga organisationen.

Av de många önskemål om nya professorer inom de humanistiska fakulteterna, som universitetet senast framfört, hade kanslern förordat inalles femton. Av dessa accepterade departementet *en*, nämligen den sedan länge aktuella delningen av geografiprofessuren i Göteborg. Även i detta fall är givmildheten alltså helt begränsad till samhällsvetenskaperna. Förhållandet är så mycket märkligare, som flera av de åter avvisade professorerna redan sedan länge äro i princip beslutade av statsmakterna och väl kompetenta aspiranter till dem notoriskt finnas. Andra åter äro

tjänster, som osökt infoga sig i linje med statsmakternas egna proklamerade önskemål om att differentiera humanistutbildningen, så att den i framtiden mindre ensidigt skulle vara inriktad på läroverkens behov. Man behöver blott erinra om de äskade tjänsterna i modern politisk och social historia (principbeslutad av riksdagen 1947), i franska språket och litteraturen (principbeslutad 1947), i fonetik (principbeslutad 1947), i historia i Göteborg (där ämnet nu har blott en professur), i iberoromanska språk.

Universitetsreformen liksom skolreformen innebär i flera avseenden ett närmande till amerikanska förhållanden inom undervisningsväsendet. Men när det blir fråga om de högre lärartjänsterna vid de humanistiska fakulteterna, lämnar man likväl denna annars så livligt uppskattade pedagogiska förebild helt åsido. I Amerika är det vid ett universitet med något anseende självklart, att vart och ett av de stora humanistiska ämnena skall vara företrätt med ett avsevärt antal parallella professorer, var och en i realiteten gärna representerande sin specialitet. Om man igen tager historien som exempel, brukar detta ämne i regel vid de ansedda lärosätena i USA ha nära ett tiotal professorer. I Sverige har samma ämne — som när det gäller antalet professorer ändå hör till de mera gynnade bland de humanistiska! — två ordinarie lärostolar

vid vart universitet utom i Göteborg, där det som nyss sagts alljämt bara finns en. Därtill kan så vid varje universitet läggas en särskild lärostol i ekonomisk historia. Men med detta undantag har man avstått från varje tanke på den specialisering inom det väldiga ämnesområdet, som i våra dagar borde vara självskriven. Jämför ett sådant ämne som kemien, vilken med all rätt håller på att utveckla sig till en egen om inte fakultet så dock sektion! Eller nationalekonomien med enbart vid Stockholms universitet ej mindre än fem professorer under skilda beteckningar — för ett antal licentiander och doktorander, vilket i jämförelse med en del humanistiska ämnen knappast ter sig alltför svindlande!

Med det nu sagda äro vi redan inne på missgynnandet av humaniora i jämförelse med naturvetenskap, teknik och samhällsvetenskap. I sak har detta missgynnande mycket länge varit ett faktum i Sverige. Årets statsverksproposition synes emellertid antyda, att det numera kan bli fråga om ett missgynnande även i princip. Det heter nämligen, att »såvitt gäller framförda äskanden om kvalitetsförbättringar i olika hänseenden på detta område, *angelägenheten av en balanserad utveckling på utbildningsområdet nödvändiggjort*, att jag endast ansett mig kunna tillstyrka ett begränsat urval av de framförda förslagen». Talet är något dunkelt. Sammanställt med det

faktiska resultatet av »urvalet» synes det likväl närmast ge vid handen, att höga vederbörande tänka sig att kunna effektivt begränsa den framtida tillströmningen av humanister genom att missgynna de humanister, som redan finnas. De sakligt berättigade önskemålen om bättre möjligheter till differentiering i undervisningen, den högre som den lägre, av det stora antal humanister, som man under alla omständigheter har att räkna med, måste väl ändå bedömas alldeles oberoende av frågan om huruvida en fortsatt ökning av humanistantalet skall anses vara önskvärd eller ej.

I detta sammanhang må det anmärkas, att det är besynnerligt svårt att få några uppgifter om i vilken utsträckning de stigande humanistsiffror, som årligen framkalla så mycken oro, hänföra sig till humanister i egentlig mening och inte till de omhuldade samhällsvetenskaperna. Det är mycket möjligt, att förhållandena växla lokalt. I Stockholm får man i alla händelser snarast det intrycket, att de egentliga humanistiska kärnämnen under de två sista åren stagnerat eller i några fall t. o. m. visa en viss tillbakagång, medan däremot tillväxten i den »humanistiska fakulteten» numera så gott

som uteslutande faller på de samhällsvetenskapliga ämnena. Man undrar i detta sammanhang, om höga vederbörande verkligen ha någon alldeles klar uppfattning om vilket framtida behov av utbildad personal inom somliga av dessa sistnämnda som *verkligen* föreligger, om frågan ses realistiskt och inte endast betraktas med hänsyn till önskemålen från de mycket energiska, stridbara och i dagspressen väl företrädde samhällsvetenskapliga intressesammanslutningarna. Man ställer sig i detta sammanhang kanske något undrande, särskilt inför de väldiga mängder av sociologer, som f. n. utbildas.

En alldeles särskild prägel har behandlingen i årets åttonde huvudtitel av de båda teologiska fakulteternas särdeles modesta och övertygande petita. Det *enda*, som där överhuvudtaget bifalles, är att i såväl Uppsala som Lund en andre amanuens förvandlas till en förste amanuens! Det torde dess bättre vara mycket sällan som de svenska statsmakterna behandla underordnade myndigheters i laga ordning granskade och tillstyrkta äskanden så nonchalant, när dessa äro av så föga kostnadskrävande natur som de teologiska fakulteternas här avsedda.